

PUHEENVUOROT

Aino Kääriäinen

Asiakirjat lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa

Kirjoittamista on kautta aikojen käytetty vaikuttamisen ja vallan käytön välineenä. Kirjoitettua tekstiä on yleisesti arvostettu ja pidetty pyhänä ja jopa koskemattomana. Kirjoitetulla sanalla on koettu olevan voimaa ja valtaa. Kirjoitettua pidetään usein totena ja kirjoitetulla sanalla on usein myös todistusvoimaa. Sosiaalityön asiakirjatekstit ovat asiakkaiden kannalta merkityksellisiä tekstejä. Niiden perusteella tehdään päätelmiä ja ne ovat vaikuttamassa viranomaisen päätöksenteossa. Myöhemmin asiakas saattaa palata tekstien äärelle päästäkseen tarttumaan kiinni vaikkapa kadottamaansa lapsuuteen. Ei siis ole yhdentekevää, miten tekstejä laaditaan, mitä niissä kerrotaan, kenelle niitä kirjoitetaan ja kuinka ne tulevat luetuiksi.

Moniäänisyys ja retoriset pelit

Omassa väitöskirjassani (Kääriäinen 2003) tutkin lasten suojelun sosiaalityön asiakirjoja. Analyysini osoitti, että asiakirjatekstit eivät ole sosiaalityöntekijän institutionaalista puhetta. (Esim. Hydén 1997; Satka 1992; Törrönen & Mäenpää 1995.) Institutionaalaisella puheella tarkoitetaan instituutioon kytkeytyvää ja sen tehtävään liittyvää ammatillista työntekijän ymmärryspuhetta. Sosiaalityön arjessa kirjoitetut tekstit olivat moniäänisiä. Puhujina olivat asiakkaat, lähiyhteisö, muut viranomaiset ja sosiaalityöntekijät. Tekstit ovat sosiaalityöntekijän kirjoittamia, mutta samalla ne kannattelevat mukanaan eri osapuolten puheenvuoroja niin, että niitä voisi kuvata pieniksi näyttämökäsikirjoituksiksi.

AINO KÄÄRIÄINEN

Sosiaalityöntekijät eivät hallinneet asiakirjoja institutionaalisen puheen tuottajina. He kirjoittavat tekstejään Valentin Vološinovia (1990) lainaten "vieraan puheen" varjossa. Lastensuojelun sosiaalityön moniäänisen tekstipinnan tarkastelussa vieraan puheen asema onkin kiinnostava. Tutkimissani asiakirjateksteissä vieras puhe erotettiin selvästi käyttämällä esimerkiksi ilmaisuja "asiakas sanoo", "lääkäri toteaa" tai "lapsi kertoo". Tehdessäni puhujakategorijaotteluja havaittiin, että myös lapset pääsevät puhujiksi omiin asiakirjoihinsa toisin kuin aiemmissa tutkimuksissa on todettu. (Esim. Parton, Thorpe, & Wattam 1997; Törrönen & Mäenpää 1995.) Muistiinpanoihin kirjattu lasten puhe on argumentointikeinona varsin tehokasta. Lapsen suusta kuultuna perheen tilanne voi tulla varsin osuvasti kuvatuksi esimerkiksi seuraavasti: "(...) [Lapsi] kertoi ettei kukaan oikein ole pitänyt heistä huolta. Ruokaa ovat saaneet mitä kaapeista ovat löytäneet (...)."

Lastensuojelun sosiaalityön asiakirjatekstien retoriikan analyysi osoitti, että puhujakategorioiden käyttäminen tekstissä on tehokas retorinen vaikuttamisen keino. Kirjoittaja voi päättää, kenelle antaa puheenvuoron tekstissä. Sosiaalityöntekijät antoivat puheenvuoron asiantuntijoille muistiinpanoteksteissä. Asiantuntijan tehtävänä oli tuoda tekstiin totuutena pidettävä arvio asiakkaan tilanteesta. Näin sosiaalityöntekijän ei itse tarvinnut ottaa kantaa käsiteltävään asiaan, vaikka toimikin keskustelujen kirjaajana. (Myös Jokinen 1999; Tiililä 1992.)

Asiakkaiden ja muiden toimijoiden puhetta vuorottelemalla sosiaalityöntekijät välittävät lukijalle voimakkaita viestejä asiakastapamisista. Tällaista kirjoittamisen tapaa kutsutaan kahden totuuden strategiaksi. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät kirjasivat muistiinpanotekstin alkuun asiakkaan *oman näkemyksen* päihteiden käytöstään ja heti perään A-klinikan työntekijän kuvauksen asiakkaan *'todellisesta' tilanteesta*. Tekstistä välittyy viesti tilannettaan kaunisteleavasta asiakkaasta ilman, että sosiaalityöntekijän on tarvinnut kirjata sitä näkyville. Sanoma avautuu lukijalle eri puhujien vastakkainasettelun kautta.

Teemojen dynamiikka

Lapsen hoivan, arjen hallinnan, yhteistyön ja päihteidenkäytön teemojen nouseminen yleisimmiksi lastensuojelun sosiaalityön asiakirja-aineistossa ei ole mitenkään yllättävää. Lastensuojelun sosiaalityössä on kirjoitettava lapsen olosuhteista ja huolenpidosta. Myös arjenhallinnan ja päihteidenkäytön teemat ovat ilmeisiä lastensuojelun sosiaalityön kannalta, samoin yhteistyön onnistuminen tai hankaluudet siinä. Teema-analyysin tuloksissa on merkillepantavaa mielenterveysongelma-kategorian puuttuminen. Vaikka asiakirja-aineistoni asiakkaista kolmasosa käytti säännöllisesti mielenterveyshuollon palveluja ja mielenterveyden häiriöt olivat selkeästi keskeisin syy lapsenhoivan

puutteisiin sekä arjen pulmiin, tämä ei kuitenkaan näkynyt sosiaalityöntekijöiden kirjaamissa asiakasmuistiinpanoissa toistuvana sisällöllisenä teemana.

Ajattelen tämän selittyvän sosiaalityöntekijöille asetetun ammatillisen tehtävän rajauksesta. Sosiaalityö suuntaa laaja-alaisesti kansalaisten arkielämän turvaamiseen ja siinä selviytymiseen. Arjen hallinta ja lapsista huolehtiminen on sosiaalityön tarkastelun keskeinen kohde. Mielenterveyden kysymykset jätetään terveydenhuollon ammattikunnan käsiteltäviksi. Asiakirjateksteissä ei pohdita äidin mielenterveysongelmien laatua ja määrää, vaan ennemminkin sitä, miten äiti selviytyisi lapsensa kanssa arkisista askareista lapsen kannalta turvallisesti.

Lastensuojelun asiakirjamuistiinpanoissa oli runsaasti huolipuhetta eli sellaisia merkintöjä, jotka sisälsivät viestejä lapsen ja perheen huolta herättävistä tilanteista. Huolipuheen puhujiksi saattoi asettua kuka tahansa: asiakas itse, lähiomaiset, naapurit, tuntemattomat ohikulijat, eri viranomaiset ja muut kollegat sekä tietysti sosiaalityöntekijä itse. Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaalityöntekijät huolipuheen vastaanottajiksi (LSL 40 §). Yhteistyöverkoston toimivuudella näytti olevan merkitystä huolen viestien välittymisessä. Mitä tasapainoisemmin ja avoimemmin yhteistyöverkosto toimi, sitä paremmin huolen viestit perheen ja lapsen tilanteesta näyttivät välittyvän kaikkiin suuntiin. Jos verkosto ei toiminut, huolen viestit hukkuivat helposti muihin viesteihin. Kirjoittamalla huoli näkyväksi, se on mahdollista konkretisoida ja jakaa muiden kanssa. Huoli ei kuitenkaan tule hallintaan tai käsitellyksi pelkästään tekstejä kirjoittamalla.

Vastuullisuuden teema kiertyy yhteen huolen teeman kanssa. Lastensuojelun sosiaalityön muistiinpanomerkinnöissä etsitään vastuun kantajia ja vastuullista vanhemmuutta. Asiakirjamuistiinpanoissa vastuullisuus näkyy lapsen tilanteeseen asettumisena. Vanhempia yritetään palauttaa omaan vastuulliseen vanhemmuuden rooliinsa. Jos vanhemmuus hukkuu, vastuunkantajiksi asettuvat viranomaiset.

Sosiaalityöntekijöiden laatimien asiakirjamerkintöjen tekstuaalinen maailma ei kuvaa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutteista suhdetta. Aineistosta voi kuitenkin löytää lukuisia kuvauksia kommunikaatiosuhteista ja niiden toimivuudesta tai toimimattomuudesta. Nämä selonteot ovat pääsääntöisesti laadittu tilanteissa, joissa asiakasta ei tavata useista yrityksistä huolimatta. Tässä kohden tekstiaineisto antaa yksipuolisen kuvan yhteyden löytämisen vaikeudesta. Dokumentoiduksi tulevat vain sosiaalityöntekijän kontaktirytykset ja ulkopuolelle jäävät kaikki asiakkaan taholta tuloksettomiksi jääneet yhteydenotot. Yhteyden löytäminen asiakkaaseen ajassa ja tilassa, kokemuksissa sekä kielessä on sosiaalityön haaste. Se on edellytys yhteistyösuhteen löytymiselle.

AINO KÄÄRIÄINEN

Muistiinpanoteksteihin kirjatut keskustelut rakentavat ja ylläpitävät moraalisia käsityksiä elämästä, toiminnasta ja vuorovaikutuksesta. Tapaamisissa asiakkaat tekevät positiivista tai negatiivista moraalilyötä riippuen tilanteestaan. Mikäli uhkana on lapsen huostaanotto, asioita esitetään parhain päin tai mikäli tavoitteena on saada sosiaali-toimesta mahdollisimman paljon tukea, voidaan elämäntilanne esittää kärjistetyn negatiivisena. Moraalityön teema piirtyy asiakirjoihin sosiaalityöntekijöiden kautta. Positiivisten ja negatiivisten moraalilyön kuvauksien avulla sosiaalityöntekijät rakentavat työn subjektia, asiakasta, näkyväksi. Anssi Peräkylä (1990, 88) toteaa, että positiivisen ja negatiivisen moraalilyön tekeminen eri tilanteissa, oikeaan aikaan ja oikeassa määrin, on ammattitaitoa. Asiakirjamuistiinpanoissa sosiaalityöntekijät ovat moraalilyöntekijöinä valppaita ja suvaitsevia.

Kirjoittamisen kontekstuaalisuus

Asiakirjojen kirjoittamiseen vaikuttavia kontekstiulottuvuuksia voidaan erotella kolmen tasoisia. Tilannekontekstissa kirjoittamiseen vaikuttavat muun muassa kirjoittamisympäristö, kirjoittamistavat ja välineet, kirjoittajan henkilökohtaiset valmiudet, kirjoittamistilanne ja kirjoittajan mielentila. Kirjoittamiseen vaikuttavat myös puitteet, joissa tekstiä tuotetaan. Puitteilla tarkoitetaan esimerkiksi kirjoittamisen ohjeita, työyhteisön tapoja, eettisiä normeja, ammatillisia työkäytäntöjä sekä lainsäädännön asettamia vaatimuksia. Tekstit syntyvät sosiokulttuurisessa ympäristössä, jolloin kirjoittamisen taustalla vaikuttavat yleiset olosuhteet, kuten yhteiskunnassa vallitsevat yleiset arvot, julkisen talouden tilanne, lasten ja perheiden asema yhteiskunnassa, ammatillinen arvostus ja yleinen työllisyystilanne. Jo pelkästään kontekstiulottuvuksien ja -tekijöiden luetteleminen auttaa ymmärtämään paremmin tekstien syntyä ja muotoutumista.

Asiakirjojen kirjoittamisessa tekstin laatija vuorottelee ja tasapainoilee sen kanssa, mitä ja miten haluaa sanoa ja miten tulee tulkituksi. Kontekstitekijät ja rakenteelliset tekijät muodostavat kielenkäytön alueen, jossa kirjoittaja määrittelee oman suhteensa kerrottavaan asiaan, antaa muille ääniä, käyttää kieltä tavoitteidensa toteuttamiseen ja sijoittaa itsensä ja lukijansa tekstiin. (Esim. Saukkonen 2001; Vološinov 1990.) Päätösasiakirjatekstien tekstienvälisyys lakitekstien ja muistiinpanotekstien välillä näyttäytyi kahdensuuntaisena rakenteellisena tavoitteluna. Kirjoittajat joko liittyivät juridiseen asiantuntijuuspuheeseen tai vaihtoehtoisesti sosiaalityön käytännöstä syntyneisiin teksteihin.

Kontekstitekijöiden ja rakenteellisten tekijöiden välinen dynaaminen vuorovaikutus on yhteydessä kielenkäyttäjien ajatteluun. Tekstin tuottaminen ja tulkitseminen tapahtuu mentaalisesti tietorakenteiden dynaamisena prosessina. Sanat rakentavat tietoisuutta,

luovat uutta ja prosessoivat vanhaa. (Esim. Vološinov 1999, 25 - 31; van Dijk 1988, 29 - 30.) Tästä syystä merkityksellisten piirteiden tutkiminen lukemisen ja kirjoittamisen prosessissa valaisee niiden merkitystä monimutkaisessa ihmismielessä. Sosiaalityössä kirjoittamisen ja lukemisen tavat syntyvät työn sisällä. Ne ovat alati läsnä tiedostettuina (ekspliisiittisinä) ja tiedostamattomina (implisiittisinä) luonnollistuneina kielenkäytön tapoina.

Sosiaalityössä asiakirjatekstit kirjoitetaan aikaisemmin kirjoitetun tekstien jatkoksi. Jokaisena kirjoittamisen hetkenä tulevaisuus on avoin, eikä kirjoittaja voi tietää työnsä ja tekstinsä mahdollisesti tulevaisuudessa aiheuttamia seurauksia. Lukijalla sen sijaan on mahdollisuus valita, mistä kohden lukemisen aloittaa. Tekstejä voi lukea ajallisesti 'vastakarvaan', niin että lukija tietää koko ajan enemmän kuin kirjoittaja on kirjoittamisen hetkellä tiennyt. Tällöin tekstistä tehdyt tulkinnat eivät kiinnity kirjoittamishetkeen tai tekstin temaattisista merkityskokonaisuuksista muodostuneeseen käsitykseen tapahtumisista. Ne kiinnittyvät implisiittiseen ja ideologiseen ymmärrykseen työstä, joka ei välttämättä anna tilaa uusille tai vaihtoehtoisille tulkinnoille.

Tiedonmuodostuksen väline

Jokapäiväisissä työtilanteissa sosiaalityöntekijä ottaa jatkuvasti vastaan erilaisia tietoja. Hän kirjaa niitä muistiinpanoihin suodattaen ne oman ammatillisen ymmärryksensä kautta. Samalla kun asiakirjamerkinnät kertovat asiakkaiden elämästä, ne kertovat myös niiden kirjoittajien maailmasta. Ne kertovat merkitysperspektiivistä, jonka läpi sosiaalityöntekijät suodattavat kokemuksiaan. (Ks. Mezirow 1996.) Sosiaalityöntekijällä on teksteissä mahdollisuus harjoittaa reflektiivistä tiedonmuodostusta. Tekstejä lukemalla ja kirjoittamalla hän voi kyseenalaistaa aikaisemmat arviot sekä ennakkoluulot ja muodostaa uutta ymmärrystä vallitsevasta tilanteesta. Asiakasmuistiinpanoihin kirjatut dynaamiset tekstirakennelmat ovat osa sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksen prosessia. Sosiaalityöntekijä joutuu yhä uudelleen määrittelemään kantansa syntyneeseen tilanteeseen, ja tämä prosessi muokkaa myös hänen merkitysperspektiiviään.

Tutkimukseni avaa uudella tavalla keskustelun dokumentoinnin paikasta ja merkityksestä sosiaalityössä. Työn dokumentoinnin ajattellaan usein olevan ikävä velvollisuus, jonka voi siirtää seuraavaan päivään tai ensi viikkoon. Tämä on luonnollinen seuraus käytännön sosiaalityössä, jossa työn paineet ja asiakasmäärät jatkuvasti kasvavat ja ammattitaitoisesta henkilöstöstä on pulaa. Syntyy paradoksi. Kiire ja suuret asiakasmäärät estävät sosiaalityöntekijöitä dokumentoimasta työtään kunnolla, mutta samalla kiire ja suuret asiakasmäärät edellyttäisivät hyvää työn dokumentointia, jotta asiakaan oikeus hyvään

AINO KÄÄRIÄINEN

palveluun ja suunnitelmalliseen hoitoon toteutuisi myös työntekijöiden alati vaihtuessa.

Sosiaalityöntekijät joutuvat usein keräämään pitkän aikaa tietoja lapsen ja perheen tilanteesta. Tietoja ei kuitenkaan kerätä *vain* sen vuoksi, että pystyttäisiin todentamaan laiminlyönnit ja lapsen hoivan puutteet. Sosiaalityö eroaa siten esimerkiksi poliisityöstä, jossa rikos on jo tapahtunut ja tapahtuneen todistamiseksi etsitään näyttöä. Sosiaalityön ideologia rakentuu auttamiseen ja tukeen – ei syyllisten etsimiseen ja rangaistavaksi toimittamiseen. Näin ollen, todistusten ja näytön riittäessä, päätöksenteon ja ratkaisujen suhde ei ole sosiaalityössä yksiselitteistä ja suoraviivaista. Päätökset perustuvat yksilökohtaiseen harkintaan ja ennen kaikkea lapsen etuun. Tässä varmasti piilee lastensuojelutyön vaikeaselkoisuus.

Olen vakuuttunut siitä, että työn tekeminen näkyväksi ja ymmärrettäväksi ennen kaikkea asiakkaille ratkaisee monia sosiaalityön näkyvyysongelmia. Jos asiakas on tietoinen ja osallinen itseään koskevissa asioissa, hänellä on mahdollisuus vaikuttaa ratkaisuihin ja mahdollisesti myös ymmärtää viranomaisen toimintaa. Ymmärtäminen lisää hallinnan tunnetta ja mahdollistaa jopa hankalienkin asioiden kokemisen mielekkäiksi. (Ks. Antonovsky 1987.)

Väitän tutkimuksessani, että sosiaalityössä kirjoittaminen on osa sosiaalityöntekijän tiedonmuodostusprosessia. Dokumentointi on tiedonmuodostuksen väline. Asiakastyöstä kirjoitetut tekstit ovat tilanteen näkyväksi tekemistä ja jäsentämistä. Ne ovat asioiden ja osapuolien erilaisten näkökulmien reflektointia. Tekstit ovat mahdollisuus nähdä ja arvioida. Kirjoittaminen on epävarmuuden ja epäselvän esiin nostamista. Sellaisen haltuun ottamista, joka muutoin ehkä katoaisi kokonaan.

Dokumentoinnin tavat ja työorientaatio ovat yhteydessä toisiinsa. Muokkaamalla toista toinenkin muuttuu. Ohjeistamalla dokumentointia erilaisten tietoteknisten järjestelmien tai muiden mallien avulla, ohjaillaan samalla työntekijän tapaa tehdä asiakastyötä. Dokumentoinnin kehittämisen prosessit tulisikin kytkeä kiinteästi yhteen työn kehittämisen prosessien kanssa. Työn dokumentointi tulee nähdä kiinteänä osana asiakastyötä. Työ tulee voida dokumentoida reaaliaikaisesti, eikä viikkojen tai kuukausien kuluttua tapahtumista. Sosiaalityön systemaattinen dokumentointi edellyttää tukea esimiesten ja työyhteisöjen taholta. Se ei voi jäädä vain yksittäisten sosiaalityöntekijöiden vastuulle.

Asiakkaan teksti – tekstiä asiakkaasta

Koska tiedämme, että kirjoitetulla testillä on valtaa ja voimaa, ja että tekstit rakentavat osaltaan ympäröivää todellisuuttamme, ei ole samantekevää, miten, mitä ja miksi asiakastyöstä kirjoitetaan. Asiakas-

työstä kirjoitetut tekstit ovat merkittäviä tekstejä asiakkaan kannalta. Niissä osoitetaan, kuvataan ja 'annetaan ymmärtää' erilaisia asioita asiakkaan tilanteesta. Tekstit jäävät jäljiksi eletystä elämästä. Asioiksi, jotka voidaan aina tarvittaessa herättää eloon. Asiakirjoihin kirjoitettu elämä on asiakkaan asiakirjaelämää. Asiakkaalla on oikeus tietää, miten, mitä ja miksi hänestä kirjoitetaan.

Tutkimusretkeni päätteeksi asetuin kirjoittavaksi sosiaalityöntekijäksi pohtimaan, millä tavoin sosiaalityötä dokumentoisin. Tiivistin tutkimuksesta nousseet ajatukset seuraavasti:

o **Kirjoittaisin tietoisesti moniäänisesti, omaa ääntäni unohtamatta.** Asiakirjatekstien moniäänisyys on keino saada erilaiset mielipiteet ja käsitykset helposti näkyviksi. Oman äänen kirjaaminen on ammatillisen ymmärryksen näkyväksi tekemistä, joka taas tekee työskentelystä läpinäkyvää. Myös lapsen äänen kirjaamiseen kiinnittäisin nykyistäkin enemmän huomiota. Moniäänisyydessä on myös vaaransa. Rakentamalla teksteihin kahden totuuden strategioita ja retorisia pelejä voi saada aikaan epätasa-arvoisia ja eettisesti arveluttavia tekstejä.

o **Lukisin asiakkaalle kirjoittamiani tekstejä sekä muokkaisin niitä yhdessä hänen kanssaan.** Todellisuutta tuotetaan tekstein. Kielenkäyttäjät tekevät jatkuvasti valintoja. Ei ole tarkoituksenmukaista viestiä kaikkea, eikä se olisi mahdollistakaan. Jokainen kirjoittaja tekee valintoja oman sisäisen maailmansa ja ajattelunsa kautta. Siihen taas vaikuttavat ympäröivä kulttuuri, aikakausi ja tietysti kohde, jolle viesti on tarkoitettu. Valintojen tekeminen sisältää myös vallan ja vastuun. Erilaisilla kirjoittamisen keinoilla voidaan tekstissä osoittaa ammatillista tietoa ja käyttää valtaa. Asiakkaalla on oikeus olla mukana tässä prosessissa.

o **Opettelisin lukemaan asiakirjatekstejä eri ääniä tai teemoja kuunnellen, dynaamisesti.** Kirjoittaminen ja lukeminen ovat yhtä merkityksellisiä tiedonmuodostuksen prosessissa. Moniäänisen tekstin lukeminen on mahdollista tehdä myös 'ääni kerrallaan' poimien, jolloin yksilöiden tilanteiden ymmärtäminen mahdollistuu. Asiakirjoilta voi kysyä esimerkiksi, mitä äiti on toistuvasti tuonut esiin viime kuukausina tai miten lapsi on tullut kuulluksi omassa asiassa. Toistuvien teemojen etsiminen auttaa suuntaamaan työskentelyä ja tekemään arvioita palvelujen vaikuttavuudesta.

o **Lukisin välillä 'myötakarvaan' mieltien ja arvioiden prosesseja ja tapahtumakulkuja 'vastakarvaisen' lukutavan vastapainoksi.** Asiakastietojärjestelmä muokkaa väistämättä työntekijän lukemisen tapoja tarjoamalla aina ensimmäiseksi viimeisimmän muistiinmerkinnän tai päätöksen. Ajallisesti 'vastakarvaisessa' lukutavassa lukija tietää tehdystä työstä aina enemmän kuin tekstin kirjoittaja on voinut tietää kirjoittamisen hetkellä. Tapahtumakulut eivät jäsenny

AINO KÄÄRIÄINEN

loogiseksi kokonaisuudeksi lukijan mielessä. 'Myötäkarvainen' luku-tapa tuo esiin paremmin syy-seuraussuhteita ja kirjoittajan ajattelua.

Kirjallisuus

- Antonovsky, Aaron (1987) *Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well.* London: Jossey-Bass Inc.
- Hydén, Lars-Christer (1997) *The institutional narrative as drama.* Teoksessa: Britt-Louise Gunnarson, Per Linell & Bengt Nordberg (toim.) *The construction of professional discourse.* London: Longman, 243–264.
- Jokinen, Arja (1999) *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen.* Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Tampere: Vastapaino, 126-159.
- Kääriäinen, Aino (2003) *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.* Helsinki: Hakapaino.
- LSL (683/83) *Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.*
- Mezirow, Jack (1996) *Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä.* Teoksessa: Jack Mezirow et al. 1996. *Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa.* Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja aikuiskoulutuskeskus, 17-37.
- Parton, Nigel, Thorpe, David & Wattam, Corinne (1997) *Child protection. Risk and the moral order.* London: Mac Millan Press Ltd.
- Peräkylä, Anssi (1990) *Kuoleman monet kasvot.* Tampere: Vastapaino.
- Satka, Mirja (1992) *Perheen kahdet kasvot – yksi lähestymistapa hyvinvointivaltion perhekäsityksen tutkimukseen.* Teoksessa: Leena Alanen ja Päivi Kähkönen (toim.) *Arki, perhe, politiikka. Näkökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen.* Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 3/92. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus, 17 – 28.
- Saukkonen, Pauli (2001) *Maaailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysiä.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Tiililä, Ulla (1992) *Hallinto- ja korvauspäätökset dialogissa: analyysiä viranomaisten ja kansalaisten kirjeenvaihdosta. Pro gradu tutkielma.* Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Törrönen, Maritta & Mäenpää, Johanna (1995) *Lapsen tie laitokseen.* *Stakes, Aiheita 5/1995.*
- van Dijk, Teun A. (1988) *News as discourse.* Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Vološinov, Valentin (1990) *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia.* Tampere: Vastapaino (alkuteos: *Marksizm i filosofija jazyka 1929*).